

Стечишин А.В.

*кандидат юридичних наук, викладач,
Приватний вищий навчальний заклад
«Університет Короля Данила»*

ПОДВІЙНІ СТАНДАРТИ РАДЯНСЬКИХ ПОГЛЯДІВ НА ТЕОРІЮ КОЛОНІАЛІЗМУ

Дослідження проблем колоніалізму мають дуже важливе значення у суспільно-політичній ситуації, яка склалася сьогодні в Україні. Причина такого явища полягає у тому, що у міжнародних відносинах знову почали використовуватися прийоми та методи, характерні для колоніальної епохи. В період існування СРСР основною концепцією була класова теорія колоніалізму, яка базувалася на марксистсько-ленінському розумінні суспільних відносин. Такий підхід характеризував колоніалізм, як політичне, економічне, культурне панування індустріально розвинутих країн над іншими регіонами та встановлення в них колоніального управління та правопорядку. Необхідність таких досліджень, пов'язана з тим, що на сьогодні в Україні склалася ситуація, коли інші держави намагаються встановити елементи колоніального режиму шляхом втручання у прийняття нормативно-правових актів та внесення змін до правової системи. Виходячи з цього, представляє інтерес провести розгляд ознак колоніалізму та розглянути їх реалізацію на прикладі історії держави і права України.

Аналіз публікацій показує наявність значної кількості робіт, підготовлених радянськими вченими з розробки теоретичних конструкцій колоніалізму. До їх числа відносяться праці Є.В. Тарле, М.Я. Волкова, П.П. Черкасова, А.М. Бойчарова, І.П. Магодовича та ін. Одночасно з цим проблемі колоніалізму присвятили свої праці такі відомі науковці, як П. Луї, М. Ферро, М. Ребер'ю, М. Фуко, І. Валлерстайн. Інтерес викликає та обставина, що в часи існування СРСР була підготовлена значна кількість робіт присвячених національно-визвольним рухам в Африці, Азії, Латинській Америці але питання колоніальної політики Радянського Союзу стосовно України і них не розглядалися.

Викладення матеріалів необхідно розпочати з того, що поняття колоніалізму було введено Брусе Поль Луї Мари (1844-1912 рр.) французьким соціалістом, ідеологом соціал-реформізму, учасником Паризької Комуни 1871 р. Згідно радянської доктрини до класичних ознак колоній відносять наступні положення: 1) захоплення території колонії шляхом воєнного вторгнення; 2) політична залежність, управління колонізованою територією, створення колоніальної адміністрації; 3) колонія часто віддалена від метрополії; 4) державною мовою часто вважається мова колонізаторів і дуже рідко корінних жителів; 5) експлуатація природних і людських ресурсів. Виходячи з цього, доцільно розглянути на прикладі України зміст кожної з цих ознак.

1. *Захоплення території колонії шляхом воєнного вторгнення.* Радянські науковці, розглядаючи цю ознаку колоніалізму, наводили приклади Індії, країн Африки, Америки та інших азійських регіонів, які захоплювалися в результаті військового вторгнення британських, французьких, голландських, бельгійських, іспанських, португальських та інших військ. Причому Радянський Союз був одним із ініціаторів прийняття на Генеральній Асамблеї ООН 14 грудня 1960 р. «Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам», в якій вказувалося про рівність прав великих і малих націй, вказувалося на право народів протидіяти іноземному ярму, пануванню інших держав та їх експлуатації. При цьому радянські ідеологи розуміли під процесом протидії колоніалізму боротьбу народів Африці, Азії та Латинської Америки проти західних країн. Інтерес викликає та обставина, що таку ж саму політику проводила Російська імперія по відношенню до захоплення українських земель. Першим кроком в такій політиці було поступове захоплення українських земель, пізніше розміщення на території Козацько-Гетьманській держави російських гарнізонів. Другим кроком стало призначення на початку XVIII ст. російських військових на посади козацьких полковників, третім – повне підпорядкування козацьких військ російському воєнному командуванню та їх участь у більшості війн, які проводила Російська імперія. В результаті цих поступових дій у 1763 р. була проведена інкорпорація Козацько-Гетьманської держави до складу Російської імперії, а на ці землі було поширено російське законодавство. Іншим

прикладом колоніалізму було вторгнення Червоної Армії у вересні 1939 р. до Західної України, яке трактувалося в якості «визвольного походу», який насправді був окупацією цієї частини України, яка супроводжувалась репресіями проти місцевого населення, поширенням на неї радянського законодавства та встановлення колоніального правопорядку.

2. *Політична залежність, управління колонізованою територією, створення колоніальної адміністрації.* Цю ознаку колоніалізму можна дослідити на прикладі створення Петром I у 1721 р. Першої Малоросійської колегії, яка стала державною структурою, що функціонувала паралельно з Гетьманським урядом. Аналогічним чином, на території Гетьманщини діяло Правління гетьманського уряду, Друга малоросійська колегія, після чого українські землі були поділені на губернії та мали правовий статус частин Російської імперії. Такий досвід широко використовувався радянськими більшовиками, які створили у Курську 28 листопада 1918 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України на чолі з Християном Раковським (1873–1941 рр.), який після наступу Червоної Армії переїхав до Харкова. В цілому, українські землі, захоплені Російською імперією, більшовицькою Росією були повністю політично залежними від північного сусіда, а органи державної влади не приймали будь-яких рішень без узгодження з Москвою. На додаток до цього, починаючи з підписання статей Б. Хмельницького, гетьманський уряд не мав право самостійно проводити іноземну політику та встановлювати будь-які дипломатичні стосунки.

3. *Колонія часто віддалена від метрополії.* Географічне положення України, наявність спільного кордону давала російській владі багато можливостей проводити колоніальну політику. Однією з таких форм був «поселенський колоніалізм», який був характерним для англійців, французів при проведенні колонізації Північної Америки, пізніше використовувався в Індокитаї, Індонезії, Австралії та ПАР. Під цим терміном розуміється процес створення колоній шляхом переселення білого населення, створення для них факторій, які охоронялись військовими підрозділами, а в деяких випадках таким територіям надавались права автономії. В радянських реаліях московські правителі використовували таку ж саму політику, шляхом переселення руськомовного населення на українські землі. Так, при

будівництві Дніпрогесу 1927–1936 рр. було створено т.з. «соціалістичне місто», в якому проживали люди, направлені на працю з різних регіонів СРСР. З метою протидії українським національним рухам більшовицька влада дуже часто використовувала політику переміщення українського населення до Казахстану, районів Сибіру та Далекого Сходу. За відомостями Галузевого державного архіву СБ України жертвами розкуркулення протягом 1929-1931 рр. стало близько 500 тис. українських селян, які були вивезені з території України. Натомість на їхнє місце переселяли російськомовне населення і внаслідок таких процесів україномовне сільське населення протягом 1930-1950 рр. зменшилося від 95 до 52%. Як вказує С.М. Абашин, аналогічну політику проводила більшовицька влада на території Середньої Азії, коли у 1918 р. Коканд, а також незалежні Бухарський емірат і Хівинське ханство були приєднані шляхом воєнної інтервенції до СРСР [1].

4. *Державною мовою часто вважається мова колонізаторів і дуже рідко корінних жителів.* Реалізацію цієї ознаки можна дослідити на прикладі двох циркулярів: Валуєвського (1863 р.) та Ємського (1876 р.), які усували вживання української мови з культурної сфери та обмежував її лише побутовим вжитком. Згідно цих нормативно-правових актів заборонялося: 1) ввезення з-за кордону в Російську імперію україномовних книг; 2) видання україномовної літератури, як оригінальних, так і перекладних творів та текстів для нот; 3) україномовні вистави в театрах, концерти з українськими піснями; 4) викладання українською мовою в початкових школах. Радянська влада активно продовжувала політику дореволюційного уряду, доказом цього стала прийняття у 1938 р. Постанова РНК СРСР «Про обов'язкове вивчення російської мови у школах національних республік та областей», яка підвищувала статус російської мови та різко зменшувала кількість учнів, які вивчаються на рідній українській мові. В період «хрущовської відлиги» 12 листопада 1958 р. була прийнята Постанова Пленуму ЦК КПРС «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток народної освіти», на основі якої Верховна Рада УРСР прийняла закон від 17 квітня 1959 р. спрямований на посилену русифікацію України, зокрема, в ній вказувалося, що вивчення української мови є не

обов'язково, а лише за бажанням батьків. Результатом такої політики був факт того, що згідно статистичних даних на 1964 р. в Донецької та Луганської областях не залишилося жодної школи з українською мовою викладання. В рамках колоніальної політики, яка проводилася Москвою, була змінена ситуація у видавничій сфері, т.я. з 1950 по 1963 рр. кількість друкованих українських книжок зменшилося на половину, кількість газет на українській мові склало лише 30%. З метою посилення наступу на українське населення в сфері прав на мову 13 жовтня 1978 р. Рада Міністрів СРСР приймає постанову № 835 «Про заходи по дальшому удосконаленню вивчення і викладання російською мовою в союзних республіках», згідно з якою вивчення російської мови передбачалося ще в дитсадках, а в школах з українською мовою російська мала вивчатися уже з першого класу. Планувалося збільшити кількість годин на вивчення російської мови та збільшити кількість шкіл з поглибленим вивченням російської мови з 17 до 200. В часи керівництва СРСР Ю.В. Андроповим ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР 26 травня 1983 р. приймають спільну постанову № 473 «Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік», згідно якої передбачалося значне збільшення шкіл з російською мовою навчання, а також вивчення її в старших групах дошкільних закладів і на додаток до цього встановлювалася доплата 16% вчителям російської мови.

5. *Експлуатація природних і людських ресурсів* проводилася як російсько-імперською так і радянською владою в усі історичні часи перебування українських земель під владою «північного сусіда». Перед початком Другої Світової війни в Донбасі добувалося 83,7 млн. т вугілля, що становило більше половини вуглевидобутку СРСР, а максимальні обсяги майже 200 млн. тонн на рік були досягнуті в Українській РСР у 70-х р. ХХ ст. Аналогічна ситуація склалася в сфері видобутку природного газу, т.я. з 1945 р. СРСР почав поставляти український газ до Польщі. Згодом був побудований газопровід Дашава-Київ (1948 р.), який будували до Москви у 1951 р. Починаючи з 50-х років з Шебелинського родовища, газ почав постачатися в Білгород, потім в Білорусію, а звідти в Литву та Латвію. У 1965 році почалося будівництво системи

газопроводів «Дружба» і газ з України почав надходити до Чехословаччини та Австрії і тільки після побудови гілки газопроводу Ямал-Ужгород, в західні країни пішов газ із сибірських родовищ.

За результати проведеного дослідження треба вказати, що ознаки російського колоніалізму нічим не відрізнялись від підходів з реалізації такої політики в інших частинах світу. Це було воєнне вторгнення, розміщення військових гарнізонів, встановлення колоніальної адміністрації, використання «поселенческого» колоніалізму. Особливістю радянської моделі була системна боротьба з використанням української мови шляхом зменшення видань українськомовних книжок та журналів, а також масовий перехід шкіл на російську мову. В усі історичні часи проведення колоніальної політики проходило з експлуатацією українських природних ресурсів, які хижачькі винищувались, чим було нанесено значні збитку для економіки України.

Список використаних джерел:

1. Абашин С.Н. Был ли СССР колониальной империей? URL: <https://eusp.org/events/moskva-by1-li-sssr-kolonialnoj-imperiej>

Юркевич М.В.

Голова господарського суду Львівської області

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Актуальність теми обумовлена критичним станом у сфері охорони українських лісів, що пов'язано з надмірною експлуатацією, незаконними рубками та знищенням лісів. Одним з елементів охорони лісів є інститут юридичної відповідальності за порушення лісового законодавства. Розгляд цього питання вимагає аналізу стану джерельної бази дослідження, що дає змогу виявити проблеми, які